

Tomaž KRPIČ

Erving Goffman
Predstavljanje sebe v vsakdanjem življenju

Studia humanitatis, Ljubljana, 2014,
305 strani, 23,00 EUR
(ISBN 978-961-679-850-1)

Pravzaprav človek ne ve več, ali bi še tarnal zaradi dejstva, da v slovenski prostor prevodi klasičnih družboslovnih in humanističnih del kapljajo s takšno vztrajno počasnostjo, da bo zadnja pomembna tovrstna prevodna literatura verjetno izšla približno takrat, ko bo slovenski jezik skozi na široko odprta vrata dokončno užaljeno odkorakal iz zgodovine slovenskega naroda. Tudi na prevod knjige Ervinga Goffmana *The Presentation of Self in Everyday Life* smo čakali skoraj polnih šestdeset let. Gre za njegovo prvo knjiga – temelje zanjo je menda postavil že v svojem doktorskem delu – in za knjigo, s katero se je šele pri svojih ne več ravno rosnih 34 letih, toda takrat dokončno, uveljavil kot vpliven sociolog. Od tedaj dalje se je Goffmanova profesionalna pot sicer strmo vzpenjala, med drugim je bil, čeprav po rodu Kanadčan, nekaj časa tudi predsednik Ameriškega sociološkega združenja (American Sociological Association), a uspeha svoje prve knjige ni nikoli več ponovil.

Medtem ko smo slovenski sociologi, pa tudi drugi družboslovci in humanisti, potrpežljivo in vdano čakali na slovenski prevod Goffmanove knjige in se pri tem "tolažili" s prebiranjem izvirnika, tu pa tam se je kdo

zatekel tudi k srbohrvaškemu prevodu, je bilo o Goffmanovem delu na splošno, ne le o njegovi prvi knjigi, v kritični sociološki srenji povedano skorajda vse, kar se je povedati dalo. Kaj torej danes sploh še lahko rečemo o njegovi knjigi *Predstavljanje sebe v vsakdanjem življenju*, poleg tega, da smo njenega prevoda – mimogrede naj še povem, da je spremno besedo h knjigi prispevala Mirjana Ule Nastran – v slovenščino iskreno veseli? Na "prvo žogo" lahko rečemo, da najbrž ne prav veliko. Navsezadnje bi lahko pričakovali, da bo šest desetletij temeljitega premisleka in uporabe Goffmanovega dela, tako skozi empirično kakor tudi teoretično raziskovanje, komajda še pustilo kakšen njegov delček neraziskan. Morda se lahko vprašamo le še to, zakaj v knjigi Goffman nikjer na široko ne razpravlja o pomenu, ki ga ima posameznikovo telo za teorijo reprezentacije, a tudi to lahko hitro in učinkovito pojasnimo z dejstvom, da je bil pač dedič čikaške sociološke šole in z njenim obratom stran od telesnosti, ki se je zgodil z Herbertom Blumerjem. Zato lahko, morda nekoliko nesramno, postavimo vprašanje, ali ima Goffmanova teoretska misel danes sploh še kakšno vrednost oziroma uporabnost. V luči nedavno izdane prevoda njegovega nedvomno temeljnega dela je takšno vprašanje gotovo nekoliko neprijetno. A zgodovina znanosti nas je doslej naučila, da moramo in smemo biti pri odgovorih na tovrstna vprašanja vedno nekoliko previdni. Pogosto se je namreč že primerilo, da nas je realnost postavila

na laž. Družbena sprememba tu in tam – in že lahko postanejo “stare” in “odslužene” družboslovne in humanistične razlage, teorije in paradigme za nekaj časa znova aktualne.

Obupati torej ne gre. Morda pa lahko poskusimo na knjigo pogledati iz malo drugačnega zornega kota, kot je nanjo gledal njen avtor. Ni namreč nepomembno, da je bil Goffman precej značilen predstavnik sociologije, če pustimo ob strani njegov pomanjkljiv interes za makrosociologijo oziroma družbo kot celoto, kar so mu nekateri tudi radi očitali. V ospredje svojega raziskovalne radovednosti je torej postavljajl predvsem človeško družbo na mikroravni. Glede tega Goffman seveda tudi ni bil nič kaj drugačen od nekaterih drugih sociologov, kot so bili na primer socialni fenomenolog Alfred Schutz, etnometodolog Harold Garfinkel ali pa formalist Georg Simml, od katerega je skoraj dobesedno povzel princip podružbljanja, za kar se mu je, edinemu, v uvodu knjige tudi primerno zahvalil. V primeru Goffmana je bil drugačen le epistemološki model, s katerim je poskušal pojasniti mikrodolovanje družbe. Kdaj in kako je Goffman prišel na zamisel, da bi si model razlage družbenega delovanja izposodil pri gledališču, sicer ne vemo. Morda je zgolj “prisluhnil” svoji precej starejši sestri Frances Evelyn, ki je že v tridesetih letih prejšnjega stoletja kot mlada dama sicer nastopala na radiu, a se ni izneverila “družinski tradiciji” in je do prvih resnih vlog na televiziji in filmu prišla šele v svojih zrelih petdesetih letih.

Kakorkoli že, Goffman je dramatičacijo vsakdanjega življenja posameznikov vzel precej resno. Vsak posameznik, trdi Goffman, igra v svojem življenju praviloma več družbenih vlog. Katere vloge bo lahko odigral, je odvisno od cele vrste dejavnikov, na primer od vsakokratne družbene strukture, ki vloge “kreira” in jih posamezniku ponuja v “uporabo”, do sposobnosti posameznika, da si neko vlogo sploh lahko nadene in podobno. Pomemben vidik Goffmanove razlage je njegova ugotovitev, da posameznik samega sebe poskuša predstaviti drugim članom skupnosti, bodisi skozi svoja dejanja bodisi skozi oblikovanje svoje podobe, a največkrat gre za kombinacijo obojega. Sporazumevanje na način simbolične interakcije v obliki podajanja in oddajanja sporočila drugim je pomemben vidik posameznikovega predstavljanja. Kakor se sicer zdi sama ideja predstavljanja preprosta, pa je v vsakdanjem življenju vir neskončnih zapletov in prepletov zapletenih medčloveških odnosov, od nekonsistentnosti v sporazumevanju med posamezniki prek neustreznosti družbene vloge, ki jo posameznik igra glede na svoj družbeni status in politično moč, do posameznikovega ciničnega odmika od svoje lastne vloge. Vse to z namenom, včasih prikritim in nezavednim, da bi si posameznik ali družbena skupina, ki ji pripada, priborila trenutni mandat nad opredelitvijo situacije, v kateri se je znašla. Ne pri sebi, ampak pri sogovorniku oziroma skupaj z njim. Pogosto to ne uspe, a tudi če, je nadzor trenutni in vezan

na specifično družbeno časovno in prostorsko situacijo.

Toliko na hitro o Goffmanovem razumevanju družbe, posameznika in igranja njegove družbene vloge, saj bo bolje, če si več o tem in bolj podrobno bralec sam prebere v knjigi. Razen seveda o morebitnem "obratu", ki bi Goffmanovemu delu dal novega zagona, tu ni dodati česa prav veliko novega. Obrat pa bi lahko nakazali nekako takole: če se je Goffman kot klasični sociološki teoretik lahko zgledoval po gledališču, zakaj si torej ne bi tisti, ki pogosto segamo onkraj predmeta proučevanja, ki si ga lasti sociologija, natančneje v področje gledališča, privoščili Goffmanovo teorijo reprezentacije in z njeno pomočjo poskušali nekaj malega dodati k pojasnjevanju delovanja gledališča kot družbenega fenomena. Seveda moramo biti na tem mestu bolj natančni in dodatno pojasniti, kaj nam takšen obrat sploh omogoča. Vprašati se namreč moramo, o kakšnem gledališču v knjigi Goffman sploh govori. Knjiga *Predstavljane sebe v vsakdanjem življenju* je izšla v času, ko so se na horizontu evropskega in ameriškega gledališča začela kazati prva znamenja radikalnih sprememb. Na pohodu so bile prve oblike postmoderne gledališča, postdramskega gledališča, gledališča zatiranih, aplikativnega gledališča in podobno. Ena od pomembnejših značilnost vseh novih oblik gledališča je bil tak ali drugačen odklon od dramskega gledališča. Da je imel Goffman v svoji knjigi v mislih prav slednjega, lahko nazorno razberemo, da pa se

to sicer "prebrati" tudi med vrsticami njegove knjige, na primer iz njegove ugotovitve, da obstaja temeljna razlika med reakcijo gledalcev v gledališču in opazovalcev v vsakdanjem življenju. Prvi ne morejo zamenjati igralca na odru, drugi pa se lahko že naslednji trenutek znajdejo v vlogi opazovanega. Nove oblike gledališča so s to distinkcijo dobesedno pomegle in gledališče se je bolj kot kdajkoli, razen morda v svoji izvorni obliki, približalo posamezniku in njegovega vsakdanjemu življenju.

Dvomimo lahko, da bi Goffman takšen razvoj gledališča v času nastanka knjige kakorkoli slutil. Se pa na koncu knjige, potem ko si za trenutek v dobri stari družboslovni konstruktivistični maniri nekoliko "malomarno" izposodi od Shakespeara le del njegove misli, "*da je ves svet oder*" (str. 280, besedilo iz Shakespearejeve dramskega dela *Kakor vam drago* se namreč nadaljuje s trditvijo, da so vsi ljudje zgolj igralci), s čimer tudi na simboličen način da prednost družbeni strukturi pred posameznikom, poslovi od gledališča kot uporabne pojasnjevalne metafore v sociologiji z naslednjimi besedami: "*In zato bomo tu odvrgli jezik in maske odra. (...) To poročilo se ne ukvarja z vidiki gledališča, ki se prikrajdejo v vsakdanje življenje*" (str. 280, *ibid.*). Glede na to, da je bilo v drugi polovici dvajsetega stoletja prav vsakdanje življenje tisto, ki se je "prikradlo" v gledališče, je bila Goffmanova odločitev, na našo veliko žalost, morda ena njegovih najbolj dramatičnih. Na nas je, da jo popravimo.